

Viron Linnut, havainnot 1990–2010

Jäämerelle suuntautuva vesilintujen kevätmuutto, arktika, löysi Viron rannikon ”jääkauden alkaessa laantua ja mannerjään vetäytyessä kohti pohjoista” (Yrjö Kokko kirjassa Allin, jäänreunan lintu). Viron auetta matkailulle monet suomalaiset lintuharrastajat ovat päässeet paikan päälle ihailemaan tätä yhä vuosittain toistuvaa lintunäytelmää. Retkeily on ajan oloon myös laajentunut ja monipuolistunut, minkä myötä on syntynyt materiaalia, tarvetta ja kysyntää Viron linnuista tehdyille yhteenvedoille. Viimeisin niistä on viime vuoden lopulla Viron Lintuseura r.y:n (VLS) kustantama, Timo Pettayn toimittama kirja Viron Linnut, havainnot 1990–2010. Kirja on sarjassa kolmas VLS Viron havaintojen yhteenveto. Aiemmat ovat vuosilta 1998 (1990–97) ja 2004 (1990–2002).

Tämän uusimman kirjan aineisto koostuu havainnoitsijoiden seuralle ilmoittamista, Viron Lintuseurasta välitetyistä, Hatikka- ja Elurikkus-tietokantoihin tallennetuista ja Sörven lintuaseman havainnoista. Kirjan kokoamisen lähtökohdat ovat olleet haastavat, vai mitä sanotte siitä, että aineistona ovat olleet tuhansien ihmisten ilmoittamat 400 000 havaintoa 86 miljoonasta linnusta. Hienosti kirja kuitenkin onnistuu kokoamaan päätrendit, jotka liittyvät Viron lintujen esiintymiseen ja muuttoon... Pettayta vähemmän paloa asiaansa omaava henkilö olisi toimitustyöhön kuluneiden vuosien varrella ehtinyt jo luovuttaa lähdeaineistojen, niiden arkistointitapojen ja -järjestelmien kehittyessä, täydentyessä ja muuttuessa. Onneksi Timo Pettay ei luovuttanut. Viron linnut kirja on kuin 1000 palan palapeli, jossa yksittäisen retkeilijän havainnot ovat saaneet ympärilleen 999 kokonaisuuteen kuuluvaa palasta, jotka muodostavat kirjan 190 informaatiolla kyllästettyä sivua. Niistä kotvan kuluttua lisää...

Pettayn arvioi oman kädenjälkensä olevan ”tiheää vaan ei sumeaa”. Sumeita eivät ole myöskään kirjan 249 x 173 x 12 mm sivujen laadukkaalle paperille painetut valokuvat ja piirrookset, joista (valokuvista) suosikkikseni nousevat s. 52 Lauri Mäenpään tallentama kalan napannut harmaa-haikara ja s. 74 suosirparvi sekä (piirroksista) Juho Könösen luonnokset Pöösaspean niemen 2. ja 3.8.2009

ohittaneista amerikanmustalinnuista. Kirja ei kuitenkaan ole lintupaikka-oppas, joten varautukaa lukemaan sitä maantiekartan tai VLS internet-julkaisun kanssa (<http://www.vironlintuseura.fi/lintupaikat/Kartta.html>).

Pettay on koonnut ja kirjoittanut kirjaan artikkelit Muuton ajankohdan vaihtelu, Sörven Lintuasema 2001–2010 (s. 15–21) ja Viron linnut, havainnot 1990–2010, (s. 24–190). Jälkimmäisen lopussa on 35 sivulla esitelty rariteettikomitean 5.12.2013 mennessä hyväksymät harvinaisuushavainnot.

Muuton analysointia

Sörven toiminta keskittyi artikkelin mukaan aluksi syksyihin; 2001 alkaen havainnointia on ollut myös keväisin. Artikkelin mukaan Salme ja Kabli ovat keväisin Sörvea parempia varpuslintujen muuton suhteen syys-arktikan pääreitit sivutessa Pöösaspean niemeä. Muuttoreittien poikkeavuudet näkyvät Sörven noin 20 miljoonaa muuttolintua kattavassa aineistossa: kevätmuutolla 20 runsaimmasta lajista 10 kuuluu Luoteis-Venäjäälle muuttavaan arktikaan; syysmuutolla 12 varpuslintua mahtuu top-20 listalle. Mustalintu, valkoposkianhi ja allin ovat runsaimmat kevätmuuttajat, peippo vihervarpunen ja sepekkyyhky muodostavat syksyjen kärkikolmikton.

Artikkelin taulukossa ja kuudessa kuvassa muuttoaineisto esitellään tilastollisesti käsiteltynä. Aineistossa

on yli 2000 havaintopäivän aineistot niistä lajeista, joiden koko muuttokautta (kevät ja syksy) on voitu tilastollisesti käsitellä. Kevätjakso on 1.3.–15.6. (yhteensä 99 lajia) ja syysjakso 1.7.–11.11. (110 lajia). Kirjan taulukossa 1 s. 16–17 on vuosina 2001–2010 5 päivän muuttosummista laskettujen lajien päiväkeskiarvojen kertyminen koko muuton 25 %:n, 50 %:n ja 75 %:n osuuksiksi. (Esimerkiksi kevätmuutolla olleista kuudesta [19 800 lintua] 25 % on muuttanut 15.5., 50 % 20.5. ja 75 % 25.5. mennessä; syksyllä vastaavat päivät [7 960 kuukan aineistossa] ovat 11.9., 24.9. ja 9.10.). Kuvissa 1.–4 sama aineisto on kuvattu aikajanalla, joka voi auttaa lukijaa omankin retken huippukohtien suunnittelussa. Aineiston käsittely ja siitä johdetut tulokset ovat mielenkiintoisuudessaan riemastuttavaa luettavaa. Pettay kertoo, että kun aiemmissa tutkimuksissa kevätmuuton ajankohdan vaihtelua on tutkittu kunkin lajin ensimmäisen muuttajan saapumisaikojen perusteella, hän vertaa muuton ajoittumista kevät- ja syysmuutokauden muuttoyksilöiden päivämäärien keskiarvoihin. Kuvassa 5 on koottuna 98 lajin kevät- ja syysmuutosten keskimääräiset päivät, ja kuvissa 6–7 lajin kevät- ja syysmuuton ajoittumista verrataan ajoittumisen vaihtelevuuteen: keväen varhaisilla muuttolinnoilla vaihtelu on myöhäisiä muuttajia suurempaa, ja syksyllä aikaisin läh-

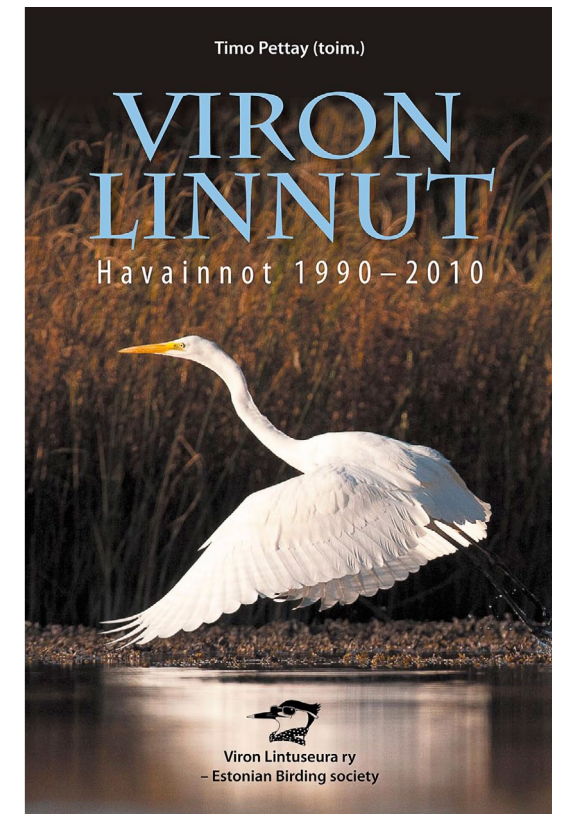
tevien lintujen aikataulu on sekin myöhään lähteviä väljempi. Mielenkiintoista!

Vuosikymmenten havaintomassasta yleisesitys

Kirjan vuosia vaatineen toimitustyön laajuus näkyy erityisesti kirjan viimeisessä artikkelissa, joka on kirjan nimen mukaisesti Viron linnut, havainnot 1990–2010. Siinä käydään läpi vuoden 2010 loppuun mennessä Virossa tavatut 376 lintulajia. Artikkelia edeltää lukuohje ja karttakuva, josta ilmenee, miten havaintojen määrä jakautuu Viron eri maakuntien välillä. Kustakin lajista annetaan suomenkielinen, vironkielinen ja tieteellinen nimi. Lajien esiintymisen vuodenkierrasta esitellään arkistoituihin havaintoihin perustuvat, Pettayn omalla kokemuksellaan täydentämät yleiset huomiot; pesimälajeista annetaan usein arvio kantojen suuruudesta ja niiden painopiste- ja puutealueista. Lajikohtaisen kuvauksen toisena osana on päivämäärien mukaan vuodenajoinnoin järjestetty havaintoluettelo. Sen yhteydessä esitetään havaintojen lukumäärä, suurimpia muuttosummia ja paikallisten lintujen määriä; osassa mukana on myös kevään aikaisin ja myöhäisin havainto. Luetteloa on täydennetty eri kuukausien ja maakuntien merkittävillä havainnoilla.

Juha Könösen hienot piirrookset Viron ensimmäisestä aavikkotyylisestä aloittavat artikkelin rariteettisuuden. Siitä oppii muun muassa, että Viron jalohaikarahavainnot ovat lisääntyneet 1990-luvun vuosien muuttamista linnuista 2008 alkaen jopa yli tuhanteen vuoteen kohden ja että suurimmat määrät on ilmoitettu syys-lokakuulta.

Kirjassa on edellä kuvatun lisäksi mielenkiintoista taustoitusta Viron nykyretkeilylle kahdessa johdannon jälkeisessä artikkelissa, Viron lintutieteellisen tutkimuksen historiaa (Vilju Lilleleht ja Andres Kalamees, s.6–9) ja suomalaisten retkeilystä Virossa (Gustaf Nordenswan, s.10–13). Kompaktissa muodossa selviää, miten 1700 luvulla kartanoita hallinneet baltiansaksalaiset tekivät Viron ensimmäiset linnustoyhteenvodot, millaiset olivat suomalais-virolaiset tutkijayhteydet 1937 alkaen sekä miten suomalaisharrastajien esimerkki ajanmukaisti virolaista lintuharrastusta 1990-luvulta alkaen. Suomalaisten lintuharrastusvirta Viroon alkoi kirjan mukaan vuonna 1992. Harrastusinnon kannattelemana Suomeen perustettiin Viron Lintuseura (1997) ja Viroon Saarenmaalle Sörven lintuasema (1998). Gustaf Nordenswan ilmoittautuu artikkelissaan mahdollisesti ensimmäiseksi Sörvessä käyneeksi suomalaislintuharrastajaksi. Hän tavoitti Sörven majakan majapaikastaan pyöräillen, huomiolla neuvot paikalla yhä olleista neuvostoarmeijan joukoista: 26.–28.4.1992 peilityntä merta oli täplittänyt 125 000 allia.

Tästä eteenpäin

Vaikka paljon on jo koettuna, Timo Pettay antaa kirjan johdannossa meille perusteet suunnata yhä edelleen Viroon linturetkelle: ” - Tätä nykyä Viro osallistuu aktiivisesti kansainväliseen linnuston suojelu- ja tutkimustyöhön. Pesimälajisto tunnetaan, ja maan länsiosien läpimuutto on sekin selvillä. Lintuharrastus lepää kuitenkin yhä varsin kapeilla harteilla, joten suomalaisten retkeilyn tuottama perustietä voi olla edelleen hyödyksi - ”.

Minusta kirja voi johdattaa teidät yhden Eldoradon äärelle, niille niemille ja lahdille, joilla ohi muuttavien ja lepäilevien lintujen määrä on usein kertaluokkaa suurempi kuin Suomen retkikohteissa. Viron Linnut -kirja vetää yhteen Viron linnuston yleis- ja erityispiirteet kahden viime vuosikymmenen ajalta, lukijaystävällisellä tavalla. Jokainen lukija voi poimia siitä omaan makuunsa sopivia retkikohteita ja valita niihin sopivimman retkijankohdan. Viro on Suomea pienempi maa, ja monipuolisen retken voi tehdä jo yhden viikonlopun aikana.

VLS on toimittanut kirjaa nyt myös Turkuun, ja oman matkaoppaan Viron havaintoihin voi nyt noutaa huokeaan hintaan Sannakon kirjakaupasta osoitteesta Kauppiaskatu 3. En voi olla suosittelematta!